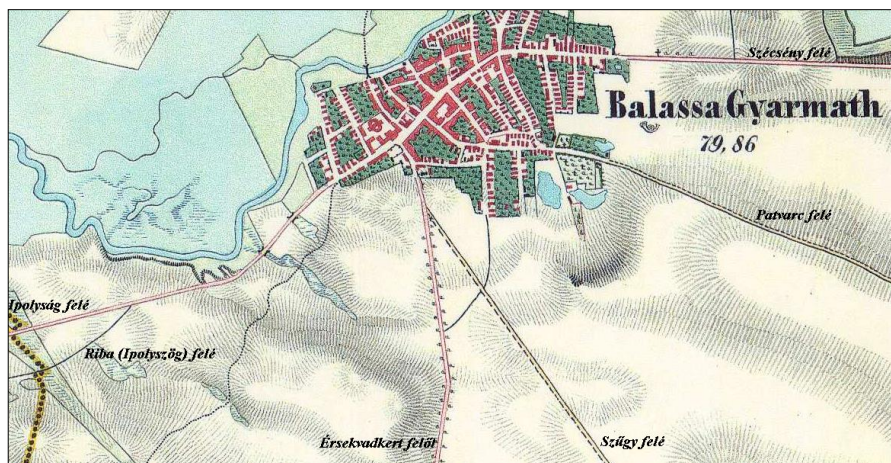

Hatodik fejezet: Szállást kapott és megnyílt az első távírda

A távíróvonal délről érkezett a Nyírjesen keresztül, Érsekvadkert felől (az alábbi térkép részleten¹ a pirossal színezett kettős vonal mentén), majd jobbra térve egy földút mellett (a térképrészleten vékony fekete vonal) keresztezve a sziráki államútvonalat. (ma: Szűgy felé vezető út), így ért a Szűgyi utcába (a térképrészleten a városból kicsatlakozó utak feliratozása utólag történt, a pontosabb tájékozódás érdekében).

A távíróoszlopok a távíróvezetékekkel együtt így kanyarodtak Alk Ádám² volt ácsmester-főbíró úr Szűgyi úti házáig, majd innen tovább 1867 tavaszán Szécsényig, Gácsig. A távírda az ácsmester-főbíró úr házában kapott szállást. Az 598. sz. házat a tulajdonos 1852-ben vásárolta:

827. Eladás vévési Szerződés. Melynek erejével Egyrészt én Ambrózy Krisztina Özvegy Plachy Józsefnő Bgyarmat városában Szűgyi utcában 598 sz alatti Házamat, s Telkemet Alk Ádám Úrnak 5375 váltó forintokért Örökösön eladtam a következő feltételekkel:

827. Eladás vévési Szerződés. Melynek erejével Egyrészt én Ambrózy Krisztina Özvegy Plachy Józsefnő Bgyarmat városában Szűgyi utcában 598 sz alatti Házamat, s Telkemet Alk Ádám Úrnak 5375 váltó forintokért Örökösön eladtam a következő feltételekkel: [...] ³

A főbíró úrnak lehetett másik háza is, azonban nem a város szélén. Hozzá kötődött az 598. sz. vásárolt ház, már az 1848-as időkben is bérelhette. A város jegyzője ebben az időben őrséget állított fel, és a várost őrzési területekre osztotta. A választmányi ülés jegyzőkönyvében olvasható a Patvarczi és Szűgyi útra vonatkozó terület megjelölésénél: Alk Ádamtól kezdve a Fekete Sas vendéglőig.⁴ A telekkönyvi bejegyzés szerint az 598. sz. ház a 801-es telekkönyvi szám alatt található.⁵

800.	1066
Ház 598 sz. a. a.	
801.	1099
Ház 598 sz. a. a.	
802.	1077
Ház 599 sz. a. a.	

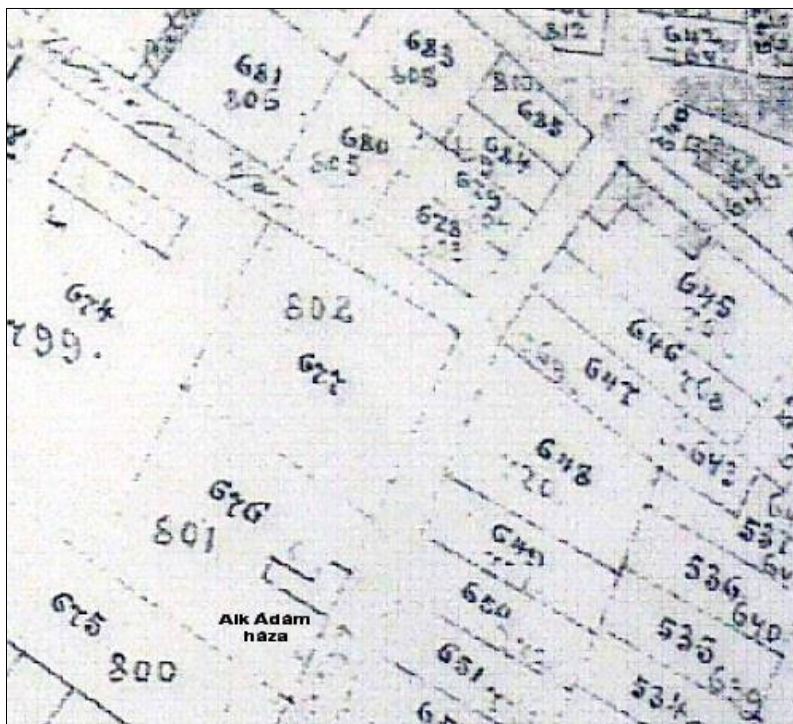
¹ II. katonai felmérés, szelvény száma: Coll. XXXIII. Sect. 45. 1854. Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtára.

² Alk Ádám ácsmester, a városháza épületének építője (1843), (A későbbi posta-távirda-telefon központ épület.), bíró (1851, 1858-1863), főbíró (1864-1866).

³ NML, 1852. V. 41. 3. 132. o.

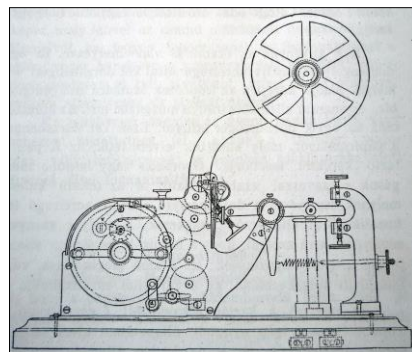
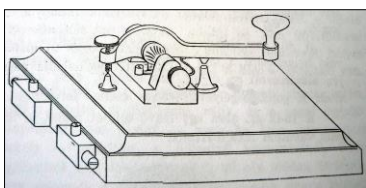
⁴ NML, 1849. február 12. V. 41. 1.

⁵ NML, telekkönyv. (Eben az időben városunkban az épületeket, házakat csak számmal jelölték.)

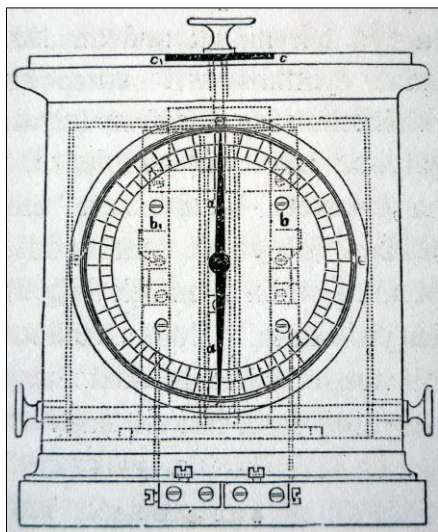

A ház a Szűgyi út–Kolostor utca sarkától (ma: Kossuth Lajos–Deák Ferenc utcasarok) mintegy 50 méterre lehetett. Az akkori város szélén állt, jól meg lehetett közelíteni déli irányból a távíró oszlopsorral, ezért a távírda felügyelőség a szállást elfogadta. Itt volt az épület, ahol Balassagyarmaton az első távírda létezett. A térképrészlet⁶ jobb felső sarkában látható az evangélikus templom, míg bal alsó sarka közelében a 801-es telekkönyvi szám mellett Alk Ádám háza.

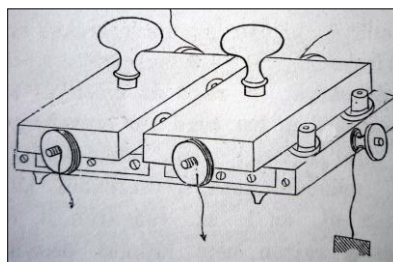
B.Gyarmat és Szécsényig felállítandó telegraph vonalon a B.Gyarmati állomáson a két szoba és egy pítarból álló szálláson beszerelték az első Morse- rendszerű vezetékes távírót. Elhelyezték a billentyűt és a Morse-féle írógépet.

Az épülethez igen messziről, a pesti távírdából érkezett az egyetlen szál légvezeték, ezért szükségessé vált a *jelfogó* elhelyezése is.

A delejtűs *villanymérő* az ellenőrzést, a vezeték továbbépítése miatt beszerelt *vonalváltó* az átváltást szolgálta.

⁶ NML, 19. század közepéről tájékoztató térképrészlet. (Alk Ádám háza utólagos feliratozás.)

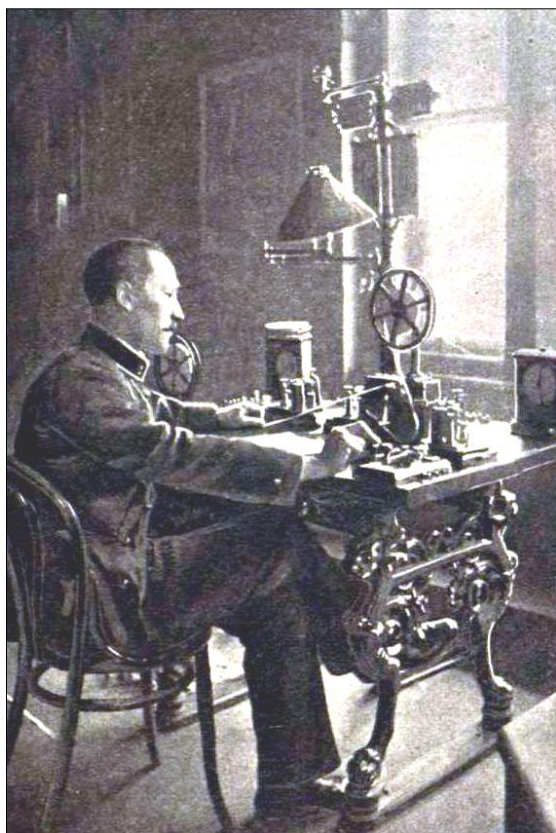
A működést két telep, a *vonaltelep* és a *helyi telep* biztosította. Az évtizedek során négyféle adógép, azaz billentyű volt használatban: egy tengely körül mozgó kétkarú emeltyű, az egyes billentyű, egy alapedezzkára felszerelt két egyes billentyű, a kettős billentyű, tetszés szerinti telepcsoportról működő egyes billentyű telepváltóval és a kettős billentyű telepváltóval.⁷

Segéd felszerelés volt: a vezeték, a föld és a tartalék bekapcsolására szolgáló sárgaréz háromágú vizsgálókészülék vagy szorító. A vezetékeket a

gépekre, a telepeket a gépekhez kapcsolta a váltó; ha a vezetékekben áram folyt, azt kimutatta a tájoló. Egyes helyeken külön teleppel működő, hívás esetén megszólaló csengőre is szükség lehetett. A későbbi időkben a légköri kisülés és tartósáram készülékbe jutását a villámhárítóval és a biztosító berendezéssel akadályozták meg.

Siemens és Halske⁸ villámhárítója egy öntöttvas-lapból állt, mely a földdel volt összekötetésben. Az öntöttvas-lapon igen közel hozzá, de mégis fémes érintkezés nélkül, egymás mellett két kisebb fémlap volt, amelyek mindkét végén szorító csavarok voltak. Az egyik végen lévő szorítócsavarra a vonal, a másik végen lévő szorítócsavarra a biztosítandó készülék kapcsolódhatott. A volta-áramok nem voltak olyan erősek, hogy a fémlapok és a földdel összekötött lap közötti távolságot mint ellenállást legyőzhették volna, ellenben viharok alkalmával a légköri elektromosság átütött a fémlapok között, s a földbe távozott.

A Morse gép kezelésénél a kezelő táviró tiszt a továbbításnál a táviratban foglalt betűket, bárminő nyelven legyen is írva a távirat, átfordítja táviró jegyekre s e jegyeket — melyek pontokból és vonásokból állanak — gyorsan kopogtatja le készülékén. E közben ügyelnie kell arra, hogy a gépe le ne járjon, s vezetnie kell az előtte fekvő jegyzőkönyvet, mely mutatja, hogy a táviratokat mikor, minő sorrendben, és hova továbbította. Nagy könnyebbség a továbbítóra nézve, ha minél több nyelvet ért, mert akkor a szavak értelméből a különben el nem olvasható betűkre is rájöhet. A továbbításnál nehezebb munka a táviratok átvétele. A mint ugyanis a távolban levő táviróhivatal magát bemutatja s átvételre kínálja táviratát, a vevő jelzi, hogy készen van. Felhúzza írókészülékének óraművét, megindítja a gépet, s a papírszalagról leolvasva a Morse-féle táviró-jegyeket, közönséges írással betűről-betűre a táviratlapra írja, figyelve arra, hogy a hivatalos rész, a cím, a szöveg és az aláírás egymástól elkülönítve legyenek. E közben a gépből folyó papírszalagot balkezelével tekercsbe göngyölíti, a leírt szavakat megszámlálja, összehasonlítja a hivatalos részben jelzett szószámmal, s ha eltérés nincs, az átvett távirat adatait jegyzőkönyvbe beírja; feljegyzi a távirat hivatalos részére, hogy melyik dróton, melyik hivattaltól, mikor vette át s mindezek valóságát

⁷ Fotó: Telefónia Múzeum, Budapest

⁸ Siemens & Halske: német elektrotechnikai vállalat, amely később része lett a Siemens AG-nek.

*névalírásával, megerősíti. Azután az átvételt nyugtázza, s hogy az elferdítést lehetőleg elkerülje, visszaad minden számat, kétes szót és nevet, melynek helyességében kételkedik. Ha a továbbító hivatal ezt helyesli, a távirat átvétele be van fejezve. Ha azonban a szavak számára nézve eltérés van, ezt közös eljárás útján kiigazítják oly módon, hogy az átadó tisztviselő előrebecsátja a szavak számát s aztán minden egyes szó kezdőbetűit, újból továbbítja. Az átvevő az előtte fekvő táviratból az egyes szavakat, kezdőbetűik után egyenként ellenőrzi, s ha oly kezdőbetűt kap, melyre a megfelelő szót nem találja, félbeszakítja, az átadót s kényszeríti, hogy a helyesnek talált utolsó szótól kezdve a táviratot ismétlje. Ily módon az átvevő, az általa kihagyott szóra rájön s hibáját, kijavítja.*⁹

A készülék kezelője rendben megkezdhette a munkáját. Városunkban az első távirótiszt nem magyar származású volt. A magyar kormány a kiegyezés alkalmával kikötötte, hogy a korábbi alkalmazottak további három évig kötelesek Magyarországon szolgálatot teljesíteni, míg a magyar kormány őket le nem váltja. Az alkalmazottaknak joguk volt átlépésüket kérni magyar szolgálatba, de ez esetben kötelezni kellett magukat arra is, hogy a magyar nyelvet három év leforgása alatt megtanulják. Már az 1860-as években alkalmaztak nőket a távírda állomásokon, 1869-ben ezt miniszteri rendelet is elősegítette.

Alk Ádám házában a szállás körül már 1867. július 5-én gondok keletkeztek: a távírda felügyelőség elégedetlen volt, kifogásolta, hogy a helyszín *várostól messze esik*, és felszólította a várost alkalmasabb helyiség biztosítására. A város vezetése a bíró urat utasította megfelelő helyiség keresésére, s egyben a várható többletköltség megosztása érdekében a vármegye megkeresésére is.¹⁰ Az akkori városvezetésnek hosszú évtizedekig gondja volt azzal, hogy a posta és távírda a város központjától messze esik.

A várostól messze lévő távírda közelebb hozása lassan alakult. Alk Ádám vonakodott elfogadni a felmondást, ezért az érdemi elintézés a belső tanácsra bízta.¹¹ A belső tanács végezte a dolgot, az újabb helyiséget megtekintette. Az elvégzendő teendőket a távírdai helyiségben felmérte, amely szerint: *a közönség számára kijelölt városzobában egy dupla ajtó és egy ablak, és padlózat lenne csinálendő, a vonal mentében pedig a nagy Loger utcában (ma: Dózsa György utca) három db fa kivágandó.* (A mondat második fele feltehetően már a Szécsényig, Gácsig tovább épült távíróvonalra vonatkozik.) A város tanácsa a fák kivágására a városi gazdát küldte ki. Az ablakot és az ajtót Alk Ádám háztulajdonos készítette, azonban a város a padlózatra előbb költségszámítás előterjesztését kérte.¹²

Mezővárosunk gyors vezetékes kapcsolata a külvilággal, a távíróval bővült. Azonban az utcákon még mindig nem volt villany közvilágítás, petróleumlámpákkal világítottak, s állandóan küszködtek azok javíttatásával. 1867. június 14-én el is hangzott a tanácsban *az utcák kivilágításáról is gondoskodni kellene.*¹³

Az akkori lakosságnak dicséretes tette volt a szállás biztosítása a távírda részére, Szirák lakossága például az ottani távírda felállítása céljából a tőlük kívánt évi 100 forintot, a fuvarozást és 3 évig 300 forint nyers bevétel biztosítását a későbbi időben terhesnek találta, pedig a kormány 600 forintot vállalt.¹⁴ Így a sziráki távírda állomás csak 1884-ben került átadásra.¹⁵ A nógrádi járás rétsági székhelyén 1887-ben még nem volt távírda, jóllehet: *A nógrádi járás összes községei kötelezték magokat, ha a kincstár Rétságon távirát állít fel, a 350 frt. évi szükséglet hiányzó részét 3 évi időtartamra biztosítják.*¹⁶ Évtizedeknek kellett még eltelni, hogy a megye székhelyétől távolabb lévő településeken távírda létesüljön. 1897-ben még : *Tárgyalások folynak [...] Sehpen távirda felállítása iránt.*¹⁷

⁹ VU, 1897. 4. szám

¹⁰ NML, 1867. V. 41. 5. 37. o.

¹¹ NML, 1867. V. 41. 5. 41. o.

¹² NML, 1867. V. 41. 5. 51. o.

¹³ NML, 1867. V. 41. 5. 15. o.

¹⁴ Nógrádi Lapok és Honti Híradó, (továbbiakban NLHH), 1884. 8. szám

¹⁵ NLHH, 1884. 8. szám

¹⁶ NLHH, 1887. 49. szám

¹⁷ NLHH, 1897. 33. szám

1867. július 27-én a távírdai tiszt a város előljáróságát ismét megkereste. Levelében *némely szálláshelyek pótlására* kérte fel a város választmányát. A tanács elismerte, hogy Alk házában a távírdai hivatal, a közönség érdekének nem felel meg egészen. Három képviselő kapott megbízatást arra: keressék meg a Szentiványi családot, hogy a 661 sz. házukban egy, két szoba konyhából álló lakást jutányos áron átengedni szíveskedjenek.¹⁸ A Szentiványi család háza ebben az időben, a Vadkerti (ma: Bajcsy Zsilinszky Endre) utcában az első ház, azaz saroképület volt a páros oldalon.¹⁹ Azonban nincs nyoma annak, hogy annak idején a távírda hivatal ide költözött volna.

Alk Ádám házában, a távírda helyiségben javítások történtek, amelyek hamarosan elkészültek: a mester a javítások 11 forint 70 krajcárnyi árát kérte utalványoztatni. A város választmánya fizetett: *11 forint kifizettetni rendeltetik*.²⁰ Látható: az előljáróság 70 krajcárt lefaragott az összegből, az utolsó krajcárig fogta a város pénzét.

1867 őszén a város vezetése végre talált új helyet a távírda részére, s máris intézkedett: *Kristóffy Mór úrral évi 125 ft. Bérért a lakbérserződést megköttetni rendeltetik*.²¹

Alk Ádám úr azonban vonakodott visszaadni a hátralévő időre szóló házbért, s neki is voltak még követelései a távírdai helyiségek kijavításáért: 14 forint, amit a tanács jogosnak talált, utalványozását elrendelte.²²

Az 1867. év nevezetesen az ország és a magyar királyi posta történetében is. *Magyarország államisága az 1867-es kiegyezéssel helyreállt, bár közös ügy maradt a külügy és a hadügy, valamint az ezekhez kapcsolódó pénzügy, a posta mindkét államban független minisztérium irányítása alá került 1867. május elsejével*.²³ 1867-től a kereskedelmi minisztériumban szakosztályt, majd 1872-ben távíró főigazgatóságot szerveztek a távíró vezetésére.

1867. november elsejétől az országos postaigazgató még szükségesnek találta *Váczról B.Gyarmatra [...] naponkénti levélpostai járatot létrehozni*, ettől az időponttól már az újságok is megérkezhetek naponta városunkba.²⁴ Ez időben rendelték el az utcák kivilágítását, ekkor kezdődött meg az utcák kővel való burkolása is.

A vasúthálózat bővülésével 1867 után a vasúti pálya menti távíró hálózat épülni kezdett. A magyar kormány azonnal megkezdte a távíró hálózat fejlesztésének munkálatait, annak érdekében, hogy a vezetékeket Bécs helyett Pestre központosítsa, a vármegyék székhelyeit bevonja a távíró hálózatba, és nemzeti összeköttetéseket létesítsen.

Az első távíróvonalunk Pest és Verőce között a vasút melletti távíró póznasoron épült meg, ennek kapcsán, s a továbbiakban is szorosan kapcsolódik Balassagyarmat vezetékes hírközlése történetéhez, így a teljesség igénye nélkül a vasúti hírközlésről is meg kell emlékeznünk. A váci távírda 1858. március 22-én nyílt meg. 1864-re a 15,7 mérföld hosszú Pest – Salgótarján vasútvonal földmunkái elkészültek, s a síneket részben lerakták. Ez azt jelentette, hogy Hatvantól Salgótarjánig épülhetett a vezetékes távíró oszlopsor, rajta az állami és a vasúti távíróvezetékekkel. 1864–1871 között a Pest-Hatvan vonalhoz kapcsolódóan, Apc–Szántó–Pásztó–Kis-terenyé–Salgótarján–Losonc vonalon a vasúti pálya mellett két távíróvonal is épült a vasútvonallal együtt: egy vasúti a vasút részére és egy állami távíróvonal, vármegyénk két városába, Losoncra és Salgótarjánba.

¹⁸ NML, 1867. V. 41. 5. 55. o.

¹⁹ A mai Civitas Fortissima téren az épület ma már nem található.

²⁰ NML, 1867. V. 41. 5. 73. o.

²¹ NML, 1867. V. 41. 5. 75. o.

²² NML, 1868. V. 41. 95. o. 175. o.

²³ Postamúzeum, Hollókő, fali tabló.

²⁴ Postamúzeum, Hollókő, fali tabló.